

УДК 7203(2)

канд.арх., доцент Яценко О. Ф.,

каф. основ архітектури та архітектурного проектування

Київський національний університет будівництва та архітектури, Київ

Yaschenko_af@ukr.net,

ORCID: 0000-0002-0678-3419,

ДВІЙНИКИ СОБОРІВ

Анотація: в статті розглядається історія будівництва Успенського собору у м. Золотоноша. Надані приклади схожих соборів та аналіз за планувальними, стилістичними та конструктивними особливостями.

Ключові слова: м. Золотоноша, Успенський собор, церква Різдва Христового в Городищах, Покровська церква у селі Антонівка, Троїцька церква, Подвір'я Введенського ставропігійного чоловічого монастиря Оптина пустинь, Собор Різдва Богородиці в Козельщині, вівтар, російсько-візантійський стиль, купол, баня, арочно-стійкова система, апсида.

Мал. 1. Успенський собор, м. Золотоноша.
Фото 2019 року.

Мал. 2. Інтер'єр собору.
Фото 2019 року.

Історія Золотоніського храму (мал. 1.) почалася ще в далекому 1745 році. Тоді на місці, де височить сьогоднішня цегляна споруда, за настоятеля Василя Петрашевича (“як говорять про те різні написи на дверях”, - писав у своїх спогадах М. Максимович) козаком з містечка Домонтове був збудований дерев'яний храм Успіня Пресвятої Богородиці.

Але ту будівлю храму, на думку дослідників, зведено було на місці ще давнішого, адже в перші роки XVII ст. Архідиякон Павло Алепський, син Антиохійського Патріарха Макарія, подорожуючи разом з батьком в 1652-1659 роках просторами від Дністра до Путивля, Києва і звідти до столиці

Гетьманщини – Чигирин, у своїх спогадах за 1656 рік пише: «Потім ми проїхали ще 4 милі і прибули в містечко, подібне першому по імені Золотоноша з двома церквами із яких одна в честь Успіння владичиці». Про більш раннє існування храмів писав у своїй роботі «Місто Золотоноша та його святі храми». Зокрема він відзначав: «Але і цю будівлю храму зведено було на місці ще давнішого; мабуть, і остання не була найпершою, бо в перші роки XVII ст. Успенська церква з Микільською вже були осередком добре організованого релігійного життя». Ці два храми, розташовані в центрі міста, надійно захищені стінами фортеці, земляними валами, воротами з підйомними мостами, слугували задоволенню релігійних потреб містян. Між ними знаходилась сотенна управа, ближче до Успенської церкви – духовне управління.

Мал. 3. Успенський собор. Фото 1909 року.

Нажаль, будівля Успенського собору не витримала випробувань часом. В силу архітектурних прорахунків він почав руйнуватись. Михайло Максимович, перший ректор Київського університету, обійшовши церкву, не знайшов у ній нічого цікавого для історії Золотоноші. А серед книжок він натрапив на незнане для нього київське видання Требника 1708 року. "Старі стіни Успенської церкви, - зітхав вчений, ходячи нею, - ледве тримаються й очікують на швидке оновлення: але мені завше шкода, коли дерев'яні церковні споруди в новому стилі зводяться на місці попередніх у стилі староукраїнському, які нагадують конічними верхами пагоди індійські.

1845 року було збудовано новий трипрестольний собор з престолами в честь Успіння Божої Матері, в ім'я Апостолів Петра та Павла і третій – в ім'я святих мучениць Віри, Надії, Любові та матері їхньої Софії. Свято-Успенська і Микільська церкви мали по одній хаті, де проживали дячки та навчали хлопчиків грамоті.

В Кліровій книзі Полтавської єпархії за 1902 рік є такий запис: "Соборно-Успенская церковь деревянная с такой же колокольней на каменном

фундаменте, холодная, построена в 1745 году, при храме имеется церковная библиотека и церковно-приходская школа”. Успенський собор розміщений в історичній частині міста на достатній віддалі від колишніх земляних валів, щоб не бути зруйнованим ядрами ворожої артилерії. Тому можна допустити, що будова 1745 року виникла на місці давнішого храму.

8 травня 1907 року «від незначної причини серед білого дня знищено дощенту новий дерев'яний храм». Старожили розповідали, що отець Симеон запер церкву і відправився до Красногирський монастиря, забувши погасити свічку. А та спричинила пожежу.

Саме ним, протоієреєм Симеоном Васильовичем Андрієвським, того ж року розпочато будівництво нового, уже цегляного храму, яке тривало три роки. Товщина стін становила п'ять цеглин.

В архівних справах Полтавської духовної консисторії в реєстрі проектів храмів проект Свято-Успенського собору не значиться. Скоріше всього, що він будувався за типовим проектом. Про це говорять і інші культові споруди, розміщені в різних місцях і схожі за своїм зовнішнім і внутрішнім виглядом на Золотоніський храм. Зокрема спеціалісти в області архітектури відзначають схожість з церквою Різдва Христового в Городищах.

Мал. 4. Храм Різдва Христового, с. Городище, Ульяновська обл.

Одним з об'єктів культурної спадщини храмів двійників регіонального значення є православний храм на честь Різдва Христового (мал. 4.), розташований в селі Городище Інзенського району Ульяновської області. Споруда-яскравий зразок російсько-візантійського архітектурного стилю рубежу XIX - XX століть. Городищенська церква прослужила менше трьох десятиліть і була закрита в 1931

році в період богоборства.

Наступним зразком є Покровська церква у селі Антонівка (мал. 5.). Храм почав працювати у 1914 році. Большевики його закрили в кінці 20-х. У 1926 році він ще працював і мав релігійну громаду із 2 тисяч душ. Після закриття церкву постановили розібрати на цеглу. Ця затія більшовикам не вдалася, адже храм був збудований настільки якісно, що відокремлювати цеглу не було можливості.

Мал. 5. Покровська церква, с. Антонівка.
Чернігівська обл.

Мал. 6. Інтер'єр церкви.

Церква унікальна ще й оформленням інтер'єру. Величезний об'єм пофарбований у синій, жовті, червоні та (інколи) білі кольори. Найбільше навантаження покладене на синій та жовтий. А ще вона унікальна тим, що немає жодної колони - громадина храму тримається виключно на арках.

Третя пам'ятка, що аналізується є Троїцький собор побудований в Кременчузі (Мал. 7). 1891 року у місті була споруджена перша дерев'яна Троїцька церква. Біля церкви було досить велике кладовище (останки похованих на ньому людей були потривожені при будівництві сучасної Троїцької церкви).

Дана церква дала нову назву колишній Кривій Брудній вулиці, яка з кінця XIX століття називалася Троїцькою.

Новий, кам'яний собор був освячений 23 серпня 1915. Майже за два місяці до цього, 27 червня 1915 року відбулося урочисте освячення і підняття хрестів над цим храмом.

Мал. 7. Троїцький собор, м. Кременчук,
Полтавська обл. Фото 1915 року.

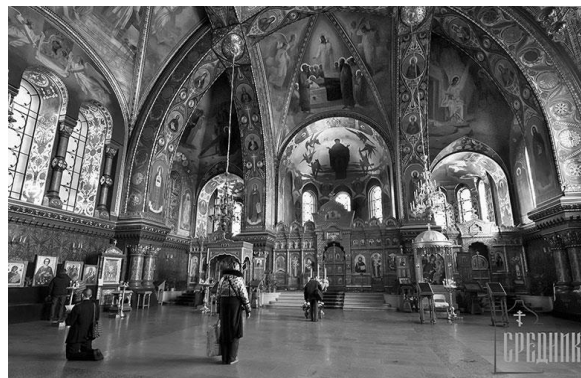
Четвертим об'єктом архітектурного дослідження є собор Успіння Пресвятої Богородиці, що знаходиться в Санкт-Петербурзі.

Собор в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці (мал.7.) і преподобних Антонія і Феодосія, Печерських чудотворців, був закладений 15 (27) серпня 1895 року архімандритом Феогност (Пашковим). Місце, де стоїть храм, з XVIII століття належало монастирським подвір'ям: спочатку - Троїце-Сергієва монастиря (нині Лаврі), потім - Псковському Архієрейському Дому. У 1875 році подвір'я придбала Києво-Печерська лавра. Спочатку храм на лаврському подвір'ї був невеликим, ледве вмщував молящих. У 1894-1900 роках Києво-Печерське

обійстя було побудовано заново - з тим храмом Успіння Пресвятої Богородиці (мал.8.), який зберігся до наших днів.

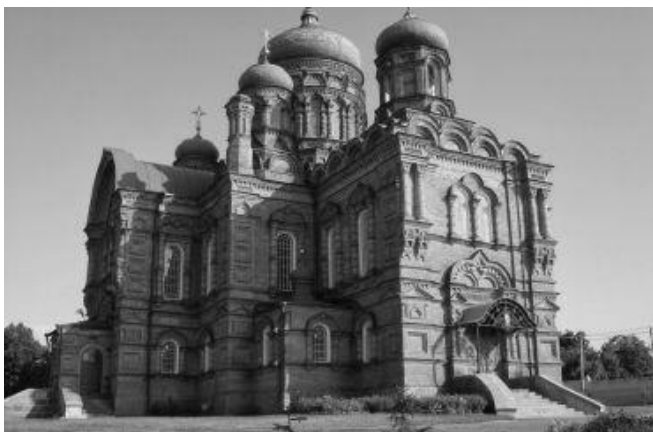

Мал. 7. Храм Успіння Пресвятої Богородиці

Мал. 8. Інтер'р храму.

Останній об'єкт Собор Різдва Богородиці в Козельщині (мал. 9.) є монументальний храм з красивою архітектурою і цікавою історією.

Мал. 9. Собор Різдва Богородиці, Козельщина.

Полтавська обл.

Він був споруджений в 1906 році. Будівництво проводилося із залученням великих коштів і за участю великих князів Російської імперії, в тому числі самого царя. Значна конструкція церкви є візитною карткою невеликого селища. Архітектура обрана в традиційній манері російсько-візантійського стилю з елементами еклектики.

Головними особливостями, які об'єднують вищезгадані храми є: хрестово-купольний тип храму з конструктивною аочно-стійковою системою в основі будови. Підпружні арки, що спираються на зовнішні стіни з виступаючими пілястрами, служать основою для циліндричних склепінь, що становлять хрест з кутовими осередками. Головний світловий барабан, що стоїть на центральних

Мал. 10. Інтер'р собору.

підпружних арках, які ділять в плані склепінчасту систему покриття на модулі. Основними внутрішніми елементами жорсткості є центральні частини стін, аркові перемички, перекриття хорів, об'єднані в діафрагми, а також просторові кутові осередки. Зовнішні елементи жорсткості - це апсиди і притвор.

Храми належить до безстовпних типів споруд, простір яких зі значним прогоном перекритий склепіннями, які покояться на двох парах пересічних плоских арок. Вони плавно перетікають з опор, вбудованих в зовнішні стіни, і виступають в простір храмів у вигляді пілястрів. На квадраті, утвореному перетином арок, влаштовується світловий барабан.

Плани храмів походять від синодального ХІХ ст. у вигляді модифікованого латинського хреста з додаванням бічних рамен и апсидної частини вівтаря у формі екседр з завершенням півциркульними куполами. і з розширенням об'єму частин притвору завершених напівкуполами. Основні куполи цибулястої форми. Спостерігається об'єднання різновисоких об'ємів в активний силует.

Основний купол храму-це просторова несуча конструкція покриття, за формою близька до півсфери. Купольна конструкція дозволяє перекривати значний простір без додаткових проміжних опор. У храмах цегляні куполи викладені по опалубці, що спирається на кружала і стіни на знижені по відношенню до них підпружні арки.

Глава в храмах зазвичай була з декоративним покриттям, яке розташовувалось над куполом і влаштовувалось на світловому барабані. Бокові главки і барабан були декоративні (глухі). Бокові глави храму великі за розміром і повторюють форму основної бані.

Стиль храмів еkleктичний цегляний з домінуванням російсько візантійського стилю це чітко видно у ярусах дзвіниці, формі куполів, окресленні вікон і рішення входу.

Список використаних джерел

1. Р. В. Маньковська. Золотоноша // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. — К.: Наук. думка, 2005. — Т. 3: Е — Й. — С. 381. — ISBN 966-00-0610-1.
2. В. В. Остроглазова, А. В. Ситник, І. В. Телятник. Золотоноша // [2] Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2003–2016. — ISBN 944-02-3354-X.
3. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. — Париж; Нью-Йорк : Молоде життя; Львів; Київ: Глобус, 1955 — 2003.
4. Історія міст і сіл Української РСР. — Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР.

5. Р. В. Маньковська. Золотоноша // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2005. — Т. 3 : Е — Й. — С. 381. — ISBN 966-00-0610-1.
6. В. В. Остроглазова, А. В. Ситник, І. В. Телятник. Золотоноша // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2003 – 2019. — ISBN 944-02-3354-X.
7. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. — Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя ; Львів ; Київ : Глобус, 1955 — 2003.
8. Історія міст і сіл Української РСР. — К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР. — 15 000 прим.
9. beket.com.ua/cherkasskaja/zolotonosha/
10. <http://sobory.ru/article/?object=23253>
11. <http://ukrainaincognita.com/ru/chernigivska-oblast/varvynskyi-raion/antonivka/antonivka-zagublenyi-shedevr-kozatskyi>
12. <https://okrain.net.ua/uk/article/read/troickaya-cerkov.html>
13. <http://www.visit-petersburg.ru/ru/showplace/195716/>
14. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C_%D0%BD%D0%B0_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5
15. https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/67727_sobor-rozhdestva-bogorodicy-kozelschina.htm
16. <http://history-poltava.org.ua/?p=4429>

References

1. RV Mankovskaya. Zolotonosha // Encyclopedia of the History of Ukraine: in 10 volumes / ed. : VA Smoly (chairman) and others. ; Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine. - K.: Sciences. Opinion, 2005. - Vol. 3: E - J. - P. 381. - ISBN 966-00-0610-1.
2. VV Ostroglazov, AV Sytnik, IV Veal. Zolotonosha // [2] Encyclopedia of Contemporary Ukraine: in 30 volumes / ed. qty. I. M. Dziuba [et al.]; NAS of Ukraine, NTU, Coordination Bureau of the Encyclopedia of Modern Ukraine, NAS of Ukraine. - K., 2003–2016. - ISBN 944-02-3354-X.
3. Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part: [in 11 vols.] / Shevchenko Scientific Society; Goal. ed. Prof. Dr. Vladimir Kubievich. - Paris; New York: Young Life; Lviv; Kyiv: Globe, 1955–2003.

4. History of cities and villages of the Ukrainian SSR. - Kiev: Editor-in-chief of URE AN USSR.
5. RV Mankovskaya. Zolotonosha // Encyclopedia of the History of Ukraine: in 10 volumes / ed. : VA Smoly (chairman) and others.; Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine. - K.: Sciences. Opinion, 2005. - Vol. 3: E - J. - P. 381. - ISBN 966-00-0610-1.
6. VV Ostroglazova, AV Sytnik, IV Veal. Zolotonosha // The Encyclopedia of Modern Ukraine: in 30 volumes / ed. qty. I. M. Dziuba [et al.]; NAS of Ukraine, NTU, Coordination Bureau of the Encyclopedia of Modern Ukraine, NAS of Ukraine. - K., 2003–2019. - ISBN 944-02-3354-X.
7. Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part: [in 11 vols.] / Shevchenko Scientific Society; Goal. ed. Prof. Dr. Vladimir Kubievich. - Paris; New York: Young Life; Lviv; Kyiv: Globe, 1955–2003.
8. History of cities and villages of the Ukrainian SSR. - K.: Editor-in-chief of URE AN USSR. - 15,000 approx.
9. beket.com.ua/cherkasskaja/zolotonosha/
10. <http://sobory.ru/article/?object=23253>
11. <http://ukrainaincognita.com/en/chernigivska-oblast/varvynskiy-raion/antonivka/antonivka-zagublenyi-shedevr-kozatskyi>
12. <https://okrain.net.ua/en/article/read/troickaya-cerkov.html>
13. <http://www.visit-petersburg.ru/en/showplace/195716/>
14. https://en.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C_%D0%BD%D0%B0_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5
15. https://ua.igotoworld.com/en/poi_object/67727_sobor-rozhdestva-bogorodicy-kozelschina.htm
16. <http://history-poltava.org.ua/?p=4429>

Аннотация

К.т.н., с.н.с. Яценко О. Ф., Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Киев.

Двойники соборов.

В статье рассматривается история строительства Успенского собора в г. Золотоноша. Предоставлены примеры подобных соборов и анализ по планировочным, стилистическим и конструктивным особенностям.

Ключевые слова: г. Золотоноша, Успенский собор, церковь Рождества Христова в Городищах, Покровская церковь в селе Антоновка, Троицкая

церковь, Двор Введенская ставропигиального мужского монастыря Оптиная пустынь, Собор Рождества Богородицы в Козельщина, алтарь, Русско-византийский стиль, купол, баня, арочно-стоечная система, апсида.

Annotation

Candidate of Architectural Sciences, associate professor Yaschenko O. F., Department of Fundamentals of Architecture and Architectural Design Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv.

The cathedrals' twins.

The article deals with the history of the construction of the Assumption Cathedral in Zolotonosha. Examples of similar cathedrals and analysis of planning, stylistic and structural features are provided. The history of the temple began as far back as 1745. At that time, a wooden temple of the Assumption of the Blessed Virgin was built on the site of today's brick building. But the temple building, according to the researchers, was erected on the site even earlier. Unfortunately, the building of the Assumption Cathedral has not stood the test of time. Due to architectural calculations, it began to collapse. In 1845, a new three throne cathedral was built with thrones in honor of the Assumption of the Mother of God, in the name of the Apostles Peter and Paul, and a third one, in the name of the holy martyrs of Faith, Hope, Love and their mother Sophia. In the archival affairs of the Poltava Theological Consistory, the project of the Cathedral of the Assumption is not mentioned in the register of temples. Most likely, it was built on a typical project. Other religious buildings, located in different places and similar in appearance and inner appearance to the Temple of Zolotonosha, speak about it. In particular, experts in the field of architecture note the similarity with the Church of the Nativity in Horodyshe, the Intercession Church in the village of Antonivka, the Trinity Church, the Courtyard of the Vvedensky Stavropepic Monastery of Optina Deserts, the Cathedral of the Nativity of the Virgin in Kozelshchyna. The main features that unite the aforementioned temples are: the cross-domed type of temple with the structural arch-resistant system at the base of the structure. The elastic arches, which rest on the outer walls with protruding pilasters, serve as the basis for cylindrical arches forming a cross with angular cells. The main light drum, which stands on the central spring arches, which divide in plan by the vaulted coating system on the module. The main internal elements of rigidity are the central parts of the walls, the arches, the overlapping of the choirs, combined into diaphragms, as well as the spatial angular cells. The external elements of rigidity are the apse and the narthex.

Key words: Zolotonosha, Assumption Cathedral, Church of the Nativity in Horodyshe, Church of the Intercession in Antonivka Village, Trinity Church, Courtyard of the Vvedensky Stavropiysk Monastery Optina Deserts -stable system, apse.